

**Діагностичний інструментарій для
визначення рівня адаптації учнів 1
класу**

Зміст

- 1. Проективний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій «Будиночок».**
- 2. Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації й адаптації Н. Лускової.**
- 3. Малюнок «Що мені подобається в школі».**
- 4. Методика «Школа звірів»**
- 5. Малюнок «Мій клас»**
- 6. Методика дослідження мотивації до навчання в першокласників**

1. Проективний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки”.

Методичною основою тесту є кольорово-асоціативний експеримент, відомий за тестом відношень А.Еткінда. Тест розроблений О.А.Ореховою [7] і дозволяє провести діагностику емоційної сфери дитини, а саме вищі емоції соціального генезу, особистісні переваги і діяльнісні орієнтації, що робить його особливо цінним з точки зору емоційного ставлення дитини до школи.

Для проведення методики необхідні наступні *матеріали*:

- Аркуш відповідей (*Додаток 3*).
- Вісім кольорових олівців: синій, червоний, жовтий, зелений, фіолетовий, сірий, коричневий, чорний. Олівці мають бути однаковими, забарвлені в кольори, відповідні грифелю.

Дослідження краще проводити з групою першокласників – 10-15 осіб, дітей бажано розсадити поодиноці. Якщо є можливість, можна залучити для допомоги старшокласників, задалегідь їх проінструктувати. Допомога вчителя та його присутність виключається, оскільки йдеться про відношення дітей до шкільного життя, у тому числі і до вчителя.

Процедура дослідження складається з трьох завдань, які передбачають розфарбовування, і триває близько 20 хвилин.

Інструкція: сьогодні ми займатимемося розфарбовуванням. Знайдіть в своєму листочку завдання № 1. Це доріжка з восьми прямокутників. Виберіть той олівець, який вам приємний більш всього і розфарбуйте перший прямокутник. Відкладіть цей олівець убік. Погляньте на олівці, що залишилися. Який з них вам більше подобається? Розфарбуйте ним другий прямокутник. Відкладіть олівець убік. І так далі.

Знайдіть завдання №2. Перед вами будиночки, їх ціла вулиця. В них живуть наші відчуття. Я називатиму відчуття, а ви підберіть до них відповідний колір і розфарбуйте. Олівці відкладати не треба. Можна розфарбовувати тим кольором, який по-вашому підходить. Будиночків багато, їх господарі можуть відрізнятися і можуть бути схожими, а значить, і колір може бути схожим.

Список слів: щастя, горе, справедливість, образа, дружба, сварка, доброта, злість, нудьга, захоплення.

Якщо дітям незрозуміло, що означає слово, потрібно його пояснити, використовуючи дієслівні предикати і прислівники.

Знайдіть завдання №3. У цих будиночках ми робимо щось особливе, і мешканці в них – незвичайні. У першому будиночку живе твоя душа. Який колір їй личить? Розфарбуйте.

Позначення будиночків:

№2 – твій настрій, коли ти йдеш до школи;

№3 – твій настрій на уроці читання;

№4 – твій настрій на уроці письма;

№5 – твій настрій на уроці математики;

№6 – твій настрій, коли ти розмовляєш з вчителем;

№7 – твій настрій, коли ти спілкуєшся зі своїми однокласниками;

№8 – твій настрій, коли ти знаходишся вдома;

№9 – твій настрій, коли ти робиш уроки;

№10 – придумайте самі, хто живе і що робить в цьому будиночку. Коли ви закінчите його розфарбовувати, тихенько на вушко скажіть мені, хто там живе і що він робить (на аркуші відповідей робиться відповідна позначка).

Методика дає психотерапевтичний ефект, який досягається самим використанням кольору, можливістю відреагування негативних і позитивних емоцій, крім того емоційний ряд закінчується в мажорному тоні (захоплення, власний вибір).

Процедура обробки починається із завдання №1. Обчислюється вегетативний коефіцієнт за формулою [12]:

$$VK = (18 - \text{місце червоного кольору} - \text{місце синього кольору}) / (18 - \text{місце синього кольору} - \text{місце зеленого кольору}).$$

Вегетативний коефіцієнт характеризує енергетичний баланс організму: його здібність до енерговитрат або тенденцію до енергозбереження.

Енергетичний показник інтерпретується таким чином:

- 0 – 0,5 – хронічна перевтома, виснаження, низька працездатність. Навантаження непосильні для дитини.

- 0,51 – 0,91 – стан втоми, що компенсується. Самовідновлення оптимальної працездатності відбувається за рахунок періодичного зниження активності. Необхідна оптимізація робочого ритму, режиму праці і відпочинку.

- 0,92 – 1,9 – оптимальна працездатність. Дитина відрізняється бадьорістю, здоровою активністю, готовністю до енерговитрат. Навантаження відповідають можливостям. Спосіб життя дозволяє дитині відновлювати витрачену енергію.

- Понад 2,0 – перебудження. Частіше є результатом роботи дитини на межі своїх можливостей, що приводить до швидкого виснаження. Потрібна нормалізація темпу діяльності, режиму праці і відпочинку, а інколи і зниження навантаження.

Завдання № 2 і № 3 по суті розшифровують емоційну сферу першокласника і орієнтують дослідника у вірогідних проблемах адаптації.

Завдання № 2 характеризує сферу соціальних емоцій. Тут треба оцінити рівень диференціації емоцій – в нормі позитивні почуття дитина розфарбовує основними кольорами, негативні – коричневим і чорним. Слабка чи недостатня диференціація вказує на деформацію в тих чи інших блоках особистісних відношень:

Щастя-горе – блок базового комфорту,

Справедливість – образа – блок особистісного росту,

Дружба – сварка – блок міжособистісної взаємодії,

Доброта – злість – блок потенційної агресії,

Нудьга – захоплення – блок пізнання.

За наявності інверсії колірною градусника (основні кольори займають останні місця) у дітей часто спостерігається недостатня диференціація соціальних емоцій – наприклад, і щастя і сварка можуть бути позначені одним і тим же червоним кольором. В цьому випадку треба звернути увагу, як розфарбовує дитина парні категорії і наскільки далеко стоять пари в колірному виборі.

Актуальність переживання дитиною того або іншого відчуття вказує на його місце в колірному градуснику (завдання №1).

У завданні № 3 відображено емоційне відношення дитини до себе, шкільної діяльності, вчителя і однокласників. Зрозуміло, що за наявності проблем в якійсь сфері, першокласник розфарбовує саме ці будиночки коричневим або чорним кольором. Доцільно виділити ряди об'єктів, які дитина позначила однаковим кольором. Наприклад, школа–щастя–захоплення або домашні завдання–горе–нудьга. Ланцюжки асоціацій досить прозорі для розуміння емоційного відношення дитини до школи. Діти

із слабкою диференціацією емоцій швидше за все будуть амбівалентні і в емоційній оцінці видів діяльності. За результатами завдання №3 можна виділити три групи дітей

- з позитивним відношенням до школи;
- з амбівалентним відношенням;
- з негативним відношенням.

Слід зазначити, що при занадто низьких або занадто високих показниках ВК, сумнівах в чистоті дослідження дана методика може бути продубльована за тією ж схемою, але індивідуально, із стандартними картками з тесту Люшера.

2. Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації й адаптації Н. Лусканової

Форма проведення: індивідуальна і групова.

Із шестирічками — індивідуальна або в малій групі, Із семилітками — групова, але в групі не більш як 15 осіб (важливо, щоб діти вміли орієнтуватися на аркуші паперу і добре знали числа від 1 до 10).

Час проведення: 10—15 хв.

Інструкція для дітей, «Зараз я вам поставлю кілька запитань про те, як ви почуваетесь в школі, що вам подобається, а що — ні. На кожне запитання ви можете відповісти: «так» (+) або «ні» (-). В анкеті немає «правильних» і «неправильних» відповідей. Відповідайте так, як є».

Інструкція для психолога. Для проведення групового анкетування необхідно заздалегідь підготувати бланки з номерами запитань, підписані прізвищами учнів. Під час анкетування психолог зображає на дошці в клітинку такий самий бланк, як у дітей, і перед кожним запитанням показує на ньому, де саме потрібно ставити відповідь. Крім того, після кожного запитання психолог докладно пояснює можливі варіанти відповіді і відповідні їм позначення {+, -}. Наприклад, відповідаючи на запитання «Тобі подобається в школі чи не дуже?», ті, кому подобається в школі, ставлять напроти цифри «1» знак «+», кому не подобається — знак «-».

З учнями, які на всі запитання відповіли тільки позитивно або тільки негативно, а також на бланках, на яких є зсуви відповідей щодо номерів запитань, необхідно провести повторне опитування індивідуально.

Залишення анкети

- 1.Тобі подобається в школі чи не дуже?
- 2.Уранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю збираєшся в школу чи тобі хочеться залишитися вдома?
- 3.Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов'язково приходити всім учням, ти пішов би в школу чи залишився вдома?
- 4.Тобі подобається, коли у вас немає якого-небудь уроку?
- 5.Ти хотів би, щоб не задавали домашніх завдань?
- 6.Ти хотів би, щоб у школі залишилася тільки перерва?
- 7.Ти часто розповідаєш про школу батькам?
- 8.Ти б хотів, щоб у тебе був менш суворий учитель?
- 9.У тебе в класі багато друзів?
10. Тобі подобаються твої однокласники?

Обробка результатів

Відповідь «так» на запитання 1,2, 3,7,9,10 оцінюється 3 балами, відповідь «ні» — 0 балів.

Відповідь «так» на запитання 4,5,6,8 оцінюється 0 балів, відповідь «ні» — 3 балами.

Інтерпретація

25—30 балів — високий рівень шкільної адаптації.

20—24 бали — середній рівень шкільної адаптації.

15—19 балів — зовнішня мотивація.

10—14 балів — низький рівень шкільної адаптації.

9 і менше балів — шкільна дезадаптація.

3. Малюнок «Що мені подобається в школі»

Форма проведення: індивідуальна і групова.

Час проведення: 15 хв.

Обладнання; аркуш з альбому формату А4, простий олівець, гумка, кольорові олівці.

Інструкція для дітей. «Намалюйте, що вам подобається в школі.

Примітка. Аркуш з альбому має бути розташований горизонтально.

Інтерпретація

1. Невідповідність малюнка темі вказує:

а) на мотиваційну незрілість дитини, відсутність у неї шкільної мотивації і перевагу в неї інших, найчастіше ігрових, мотивів (у цьому випадку діти малюють машини, іграшки, візерунки тощо);

б) дитячий негативізм (така поведінка властива дітям із завищеним рівнем домагань і труднощами пристосування до шкільних вимог; дитина відмовляється малювати на шкільну тему і малює те, що вона найкраще вміє або любить малювати);

в) нерозуміння і неправильне тлумачення завдання (діти нічого не малюють або копіюють в інших дітей сюжети, що не стосуються даної теми).

2. Якщо малюнок відповідає заданій темі, враховується його сюжет:

а) навчальні ситуації свідчать про високу шкільну мотивацію, навчальну активність і наявність у школяра пізнавальних мотивів;

б) ситуації ненавчального характеру із зовнішніми шкільними атрибутами властиві дітям із позитивним ставленням до школи, але зовнішньою мотивацією;

в) ігрові ситуації в школі властиві дітям із позитивним ставленням до школи, але з перевагою ігрової мотивації.

4. Методика «Школа тварин»

Форма проведення: індивідуальна, групова.

Час проведення: 30—40 хв.

Обладнання: аркуш паперу для малювання формату А4, простий олівець, гумка, кольорові олівці.

Попередня підготовка. Зараз ми з вами зробимо дивну подорож у чарівний ліс. Сядьте зручніше, заплющте очі. Уявіть, що ми опинилися на сонячній лісовій галявинці. Послухайте, як шумить листя над головою, м'яка трава торкається ваших ніг. На галявинці ви бачите «школу тварин». Подивіться навколо. Які тварини вчать в цій школі? А яка тварина в ній учитель? Що роблять учні? А якою твариною ви уявляєте себе? Що ви при цьому відчуваєте? Ви можете побути ще якийсь час у цій «школі тварин», поки я буду рахувати до 10, потім розплющте очі.

Інструкція. Ви побували в «школі тварин». А тепер візьміть олівці й папір і спробуйте намалювати те, що ви «бачили». (Діти виконують завдання.)

Подивіться уважно на свої малюнки і знайдіть ту тварину, якою б могли бути ви. Поруч поставте «х» або букву «я».

Інтерпретація

1. Розташування малюнка на аркуші.

Розташування малюнка ближче до верхнього краю аркуша трактується як висока самооцінка, як невдоволення своїм становищем у колективі, недостатність визнання з боку оточення.

Розташування малюнка в нижній частині — невпевненість у собі, низька самооцінка. Якщо малюнок розташований по середній лінії, то в дитини все в нормі.

2. Контури фігур.

Контури фігур аналізуються за наявністю або відсутністю виступів (типу щитів, панцирів, голок), промальовуванням і затемненням ліній — усе це захист від оточення. Агресивний — якщо виконано в гострих кутах; зі страхом або тривогою — якщо має місце затемнення контурної лінії; з побоюванням, підозрілістю — якщо поставлені щити, заслони.

3. Натиск.

В оцінюванні ліній необхідно звернути увагу на натиск. Стабільність натиску свідчить про стійкість, слабкий натиск — про вияв тривожності, дуже сильний — про напруженість. Про тривожність може свідчити також розірваність ліній, наявність обведень, сліди стирання.

4. Наявність деталей, що відповідають органам чуття: очі, вуха, рот.

Відсутність очей свідчить про неприйняття інформації. Зображення вух (особливо великих і детально промальованих) говорить про зацікавленість в інформації, що особливо стосується думки оточення про себе. Відкритий, заштрихований рот — про легкість виникнення страхів. Зуби — ознака вербальної агресії.

5. Аналіз якості і взаємодії персонажів показує особливості взаємин.

Велика кількість персонажів, що вступають у різні взаємини один з одним (граються, виконують дії, пов'язані з навчанням тощо), і відсутність між ними ліній, які їх відділяють, свідчить про гарні стосунки з однокласниками. У протилежному випадку можна говорити про труднощі в побудові контактів з іншими учнями.

6. Характер стосунків між твариною-вчителем і твариною, що зображує дитину.

Необхідно простежити, чи немає протиставлення між ними. Як розташовані фігури вчителя й учня одна щодо одної?

7. Зображення навчальної діяльності.

У разі відсутності зображення навчальної діяльності можна припустити, що школа приваблює дитину не своїми навчальними сторонами. Якщо ж немає учнів, учителя, навчальної або ігрової діяльності, малюнок не зображує школу, тварин або людей, то можна зробити припущення, що в дитини не сформувалася позиція учня, вона не усвідомлює своїх завдань як школяра.

8. Колірна гана.

Яскраві, життєрадісні тони свідчать про благополучний емоційний стан дитини в школі, похмурі тони можуть свідчити про неблагополуччя, пригнічений стан.

5. Малюнок «Мій клас»

Форма проведення: індивідуальна і групова.

Час проведення: 30 хв.

Обладнання: аркуш з альбому формату А4, простий олівець, гумка, кольорові олівці.
Інструкція для дітей. Намалюйте свій клас.

Примітка. Аркуш з альбому має бути розташований горизонтально.

Інструкція для психолога. Для правильної інтерпретації необхідно провести бесіду за малюнком із кожною дитиною, у ході якої з'ясувати:

- хто і що зображено на малюнку (при цьому запитання «Де ти зображений на малюнку?» або «Чи намалював ти себе?» ставити не можна, щоб не наштовхувати дитину на думку про те, що вона повинна була «включити» в зображення себе);

- якщо учень «не включив» себе, то можливі такі запитання за малюнком: «Де ти зараз перебуваєш?», «Що ти там робиш?», «Чому ти знаходишся там?», «Що тобі хотілося б зробити?».

Інтерпретація

1. Відповідність або невідповідність малюнка темі інтерпретується аналогічно методиці «Що мені подобається в школі».

2. Ознака «наявність — відсутність» того, хто малював, у зображенні:

- якщо дитина себе намалювала, значить, вона «включила» себе в образ свого класу; це свідчить про те, що адаптація до школи проходить успішно (варто також звернути увагу на особливості зображення: колір, положення тіла, ситуацію);

- якщо дитина себе не намалювала, то вона «не включила» себе в образ свого класу; це свідчить про те, що в процесі адаптації до школи виникли труднощі;

- якщо дитина зобразила в класі тільки себе, то це може вказувати або на наявність у неї проблем у стосунках з однокласниками, учителем, або на егоцентризм.

3. Ознака «наявність — відсутність» інших людей у класі:

- наявність учителя, однокласників, за умови «включення» себе в зображення, свідчить про нормальний контакт дитини з учителем, однокласниками (але варто звернути увагу на особливості зображення);

- відсутність учителя, однокласників на малюнку вказує на можливі проблеми в стосунках того, хто малював, з тими, кого він «не включив»;

- якщо дитина намалювала кого-небудь із членів своєї родини, це свідчить про труднощі в адаптації до школи, вона не може вийти за межі сімейної спільноти;

- якщо дитина «включає» в малюнок кого-небудь зі своїх друзів, що не є її однокласниками, то, можливо, у неї немає друзів у класі.

4. На малюнку зображені тільки стіни, шкільні меблі, квіти — зовнішня мотивація. Якщо такі малюнки в більшості учнів класу, це може вказувати на те, що вчитель приділяє недостатню увагу побудові теплих емоційних взаємин між дітьми. Також можливо, що ставлення вчителя до учнів формалізоване і вони не одержують необхідної підтримки й уваги.

6. Методика дослідження мотивації навчання в першокласників.

(Методика розроблена в 1988р. VI.P. Гінзбург, експериментальні матеріали і система оцінок -у 1993р. И.Ю. Пахомовою і Р.В. Овчаровою.)

Форма проведення: індивідуальна.

Обладнання: стимульний матеріал до методики

Інструкція. "Зараз я прочитаю тобі розповідь".

№1. "Хлопчики (дівчинки) розмовляли про школу. Перший хлопчик сказав: "Я ходжу в школу тому, що мене мама змушує. Якщо б не мама, я б у школу не

ходив".

На стіл перед дитиною психолог викладає картку з малюнком № 1: жіноча фігура з жестом, що вказує на школу, перед нею фігура дитини з портфелем у руках.

(Зовнішній мотив.)

№ 2. "Другий хлопчик (дівчинка) сказав: "Я ходжу в школу тому, що мені подобається робити уроки. Навіть якби школи не було, я все одно би вчився".

Психолог викладає картку з малюнком № 2: фігура дитина, що сидить за партою.

(Навчальний мотив.)

№ 3. Третій хлопчик сказав: "Я ходжу в школу тому, що весело й багато дітей, з якими можна пограти".

Психолог викладає картку з малюнком № 3: фігурки двох дітей граючих у м'яч.

(Ігровий мотив.)

№ 4. Четвертий хлопчик сказав: "Я ходжу в школу тому, що хочу бути великим. Коли я в школі, я почуваюся дорослим, а до школи я був маленьким"

Психолог викладає картку з малюнком №4: дві фігурки, зображені спиною один до одного; у тієї, що вище, у руках портфель у той, що нижче, іграшковий автомобіль

(Позиційний мотив.)

№5. "П'ятий хлопчик (дівчинка) сказав: "Я ходжу в школу тому, що потрібно вчитися. Без навчання ніякої справи не зробиш, а вивчишся - і можеш стати, ким захочеш".

Психолог викладає картку з малюнком № 5 фігурка з портфелем у руках прямує до будинку. (Соціальний мотив.)

№ 6 «Шостий хлопчик сказав: «Я хочу в школу тому, що одержую там п'ятірки»

Психолог викладає картку з малюнком № 6: фігурка дитини, що тримає в руках розкритий зошит. (Оцінка)

Після прочитання розповіді психолог задає питання:

- А як по-твоєму, хто з них прав? Чому? (Вибір 1)

- З ким з них ти хотів би разом грати? Чому? (Вибір 2)

- З ким з них ти хотів би разом учитися? Чому? (Вибір 3)

Діти послідовно роблять три вибори. Якщо зміст недостатньо простежується у відповіді дитини, необхідно поставити контрольне запитання: «А що цей хлопчик сказав?», щоб бути впевненим у тім, що дитина зробила свій вибір, виходячи саме зі змісту розповіді, а не випадково вказав на одну із шести картинок.

^ *Обробка результатів.*

Відповіді (вибір певної картинки) експериментатор заносить у таблицю і потім оцінює.

Мотиви, №

Вибори

1 2 3 4 5 6

I вибір

II вибір

III вибір

Контрольний вибір

Зовнішній мотив - 0 балів; позиційний мотив - 3 бали;
навчальний мотив - 5 балів; соціальний мотив - 4 бали;
ігровий мотив - 1 бал; оцінка - 2 бали.

Контрольний вибір додає до обшій сумі кількість балів відповідного вибору.

Домінуюча мотивація навчання діагностується за найбільшою кількості балів.
Разом з тим, дитина може керуватися й іншими мотивами.

Стимульный материал к методике исследования
мотивации учения у первоклассников.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Протоколи психологічного обстеження
учня/учениці _____ класу

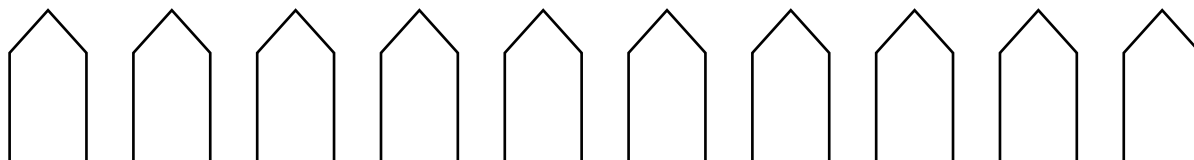
1. Проективний тест «Будиночок»

1 завдання

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

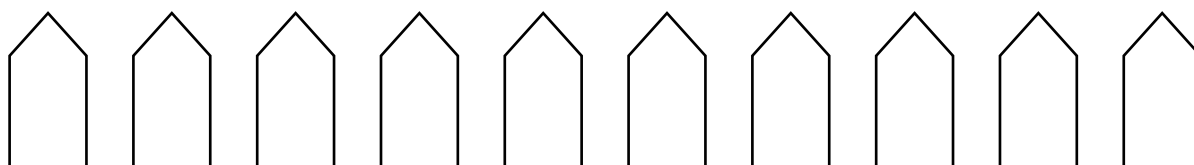
1 2 3 4 5 6 7 8

2 завдання

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3 завдання

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Шкільна мотивація

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Висновок:

3. Малюнок «Що мені подобається в школі»

4. «Школа тварин».

5. «Мій клас»